

מבגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

גיליון מיוחד בנושא:

מניעת אובדנות בקרב מתבגרים וצעירים

עורכים-אורחים: פרופ' ענת ברונשטיין קלומק ופרופ' גיל זלצמן

כרך כ"ח • 51–52

סיוון תש"ף – טבת תשפ"א

יוני-דצמבר 2020

יוצא לאור על ידי:

אפשר
עמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך

מחשבות אובדניות בשלב הבגרות הצומחת: המקרה של דור שני לבני העדה האתיופית

משה ישראלשוילי ודני מנגיסטו

תקציר

הידע הקיים כיום על אובדנות בקרב יוצאי אתיופיה ממוקד במי שנולדו באתיופיה והיגרו לישראל. אולם הידע הקיים בספרות על פרדוקס המהגר (immigrant paradox) ועל תקופת הבגרות הצומחת (emerging adulthood) מעלה את האפשרות שדווקא צעירים (גילאי 18–30) בני העדה האתיופית אשר נולדו בישראל מהווים קבוצת סיכון להתנהגות אובדנית. במסגרת המחקר הנוכחי הושוּו תפיסות של 80 בני העדה האתיופית שנולדו באתיופיה (דור ראשון להגירה) או בישראל (דור שני להגירה), ביחס לנושאים הבאים: תפיסת עוצמת קשיי הקליטה בישראל, עמדות כלפי ערך החיים, ההסבר המיוחס למי שמחליט להתאבד, ייחוס רגשות שליליים למי שהחליט להתאבד ותחושה כללית של הסתגלות לחיים. ההשערה הכללית הייתה שצעירים השייכים לדור השני להגירה יבטאו תפיסות שליליות כלפי ערך החיים, ייחסו רגשות שליליים יותר למי שהחליט להתאבד ויבטאו תחושה נמוכה יותר של הסתגלות לחיים כיום. ממצאי המחקר לא תמכו באופן מובהק ושיטתי באפשרות קיומו של אפקט המהגר, הגם שנמצאו מספר אינטראקציות מובהקות בין ארץ הלידה לבין משתני רקע אחרים. ככלל, רוב הנשאלים לא קישרו את ההחלטה האובדנית לקשיי ההסתגלות לישראל, אלא ראו במתאבד אדם שאינו יודע איך להתמודד עם קשייו האישיים; דהיינו תחושת אי-הסתגלות לחיים בהווה היא המהווה גורם עיקרי לתפיסה שלילית של ערך החיים, ולא תולדת קשיי ההסתגלות בעבר. ממצאים אלה מזמינים התייחסות לתופעת האובדנות בקרב הדור השני ליוצאי אתיופיה על פי מודלים אוניברסליים להסברת אובדנות, ולא כתופעה ייחודית. מוצע לפעול לקידום תפיסה ציבורית ערנית יותר לביטוי מצוקה, בלי קשר להיות האדם מהגר, ולקידום תפיסה פרטנית של דור צעירי העדה ביחס לדרכי ההתמודדות עם מצוקות בתחום המשפחתי ובתחום האישי.

מילות מפתח: יוצאי אתיופיה, אובדנות, פרדוקס המהגר, הסתגלות, בגרות צומחת

מחקרים על התנהגות אובדנית בקרב יוצאי אתיופיה בישראל התמקדו בקבוצת ילידי אתיופיה שהגיעו לישראל. המחקר הנוכחי בחן את היחס לאובדנות, תפיסת ערך החיים ותחושת ההסתגלות בקרב צעירים בני 18–30 שמוצאם בעדה האתיופית, אך נולדו בישראל (דור שני לעלייה), וזאת תוך השוואתם למי שנולדו באתיופיה (דור ראשון לעלייה). ההשערה הכללית שנבדקה הייתה שקבוצה הצעירים ילידי ישראל עלולה להיות בסיכון גבוה יחסית לאובדנות, וזאת עקב אפשרות קיומו של פרדוקס הנקרא "פרדוקס המהגר" ובשל היותם בשלב ההתפתחותי המכונה "בגרות צומחת".

רקע

על פי נתוני ארגון הבריאות העולמי (World Health Organization, 2019), בכל שנה מתים ברחבי העולם כ-800,000 איש כתוצאה מהתאבדות. נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומשרד הבריאות (חקלאי, גולדברג ואבורבה, 2019) מלמדים שבשראל יש מגמת עלייה בהיקף התופעה, המוערכת בכ-390 התאבדויות בשנה. מספר הניסיונות האובדניים בישראל, כפי שמתברר מנתונים הנאספים בחדרי המיון של בתי החולים הכלליים, גדול פי עשרה, אולם שיעורו בשנים האחרונות יציב יחסית. עם זאת, באופן כללי, שיעור ההתאבדות בישראל נמוך בהשוואה לממוצע של מדינות האיחוד האירופי (EU).

התאבדות והגירה: המקרה של יהודי אתיופיה

ההגירה האתיופית לישראל החלה ב-1973 והתרחשה במספר גלים מרכזיים.¹ מחקרים שבוצעו בקרב העולים מאתיופיה העלו שמקורות הקושי העיקריים בתהליך הקליטה בישראל היו שלושה: (א) הקריסה של מנגנונים קהילתיים, משפחתיים וחינוכיים ששימשו את בני הקהילה בעבר (לדוגמה בן עזר, 1992; זכי ודרוז'נין, 2010); (ב) צבע העור של יוצאי אתיופיה כמקור לאפליה על רקע גזעי. אפליה זו מתקיימת בקרב מגזרים מסוימים בחברה הישראלית ומהווה גורם משמעותי של קושי (Ringel, Ronell, & Getahun, 2005; Shuval & Leshem, 1998); (ג) הבדלים תרבותיים, בכללם אלה הנוגעים לדרכי הביטוי והריפוי של מצוקות גופניות ונפשיות. כך לדוגמה ממצאי מחקרים מעידים כי בקרב בני העדה האתיופית בעיות נפשיות מובעות לרוב דרך תסמינים פיזיים, אשר אינם מפוענחים תמיד נכונה על ידי הסביבה הישראלית (יונגמן, מינוצין-איציקסון, זרה וזילבר, 2008).

במכלול הדיון על קשיי הקליטה של העולים מאתיופיה, קיימת דאגה מיוחדת מהיקף תופעת האובדנות בקרב בני העדה (אדלשטיין, 2006; וייסבלאי, 2011; יונגמן ושוקד, 2009). אומנם מסקרים השוואתיים שנערכו בישראל מתברר ששיעור המחשבות האובדניות וביצוע ניסיונות אובדניים נמוך בקרב יוצאי אתיופיה, בהשוואה לשיעור תופעות אלה בקרב ילידי ישראל ובקרב ילידי מדינות שהשתייכו לברית המועצות (אורי, בורשטיין ואפטר, 2010), אולם תמונה זו מתהפכת כשעוברים לבדוק את שיעור ההתנהגות האובדנית שהסתיימה במוות; בקרב עולי אתיופיה שיעור ההתאבדויות (נכון ל-2016) גבוה פי שניים וחצי משיעורו בקרב עולים ממדינות שהשתייכו לברית המועצות ופי ארבעה מהאוכלוסיות האחרות בישראל (חקלאי ועמיתים, 2019).

במהלך השנים הוצעו הסברים אחדים להיקף הרב יחסית של אובדנות בקרב בני העדה האתיופית בישראל (לדוגמה: בן עזר, 2007; הלל, והיימן, 1999; רואר-סטריאר וסטריאר, 2006; Ringel et al., 2005; Ben-David & Ben-Ari, 1997).

1 לצורך נוחות לא ניכנס להבחנה בין המונחים "עולים" ו"מהגרים", ונשתמש לצורך התייחסות למי שעלו מאתיופיה לישראל במונחים "הגירה" ו"מהגרים".

הקשורים לקשיי ההסתגלות הכלליים שצוינו לעיל; בהם קשיי המעבר והפער הבוטה בין מציאות החיים בשתי המדינות, הקושי להתמודד עם ביטויים של גזענות גלויה וסמויה, שינויים מרחיקי לכת במבנה הקהילה ובערכיה וההבדל המהותי במעמד האישה בתוך המשפחה האתיופית, מה שהוביל להתפרקות המבנה המשפחתי המורחב המסורתי. יש לציין כי ההסברים האלה כמו גם הסברים נוספים לתופעת האובדנות (ראו סקירה אצל Orbach, 1997) אינם גורסים שהמציאות האובייקטיבית היא שאילצה את האדם לנקוט פעולה אובדנית, אלא שהייתה זו הפרשנות הסובייקטיבית שהפרט נתן לאירוע שהתרחש או נטייתו להתחמק כליל מהתמודדות (Gysin-Maillart, Soravia, & Schwab, 2019) או להשתמש בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות (Gauvin, Labelle, Daigle, Breton, & Houle, 2019).²

חיזוק להסברים הגורסים שתופעת האובדנות מתרחשת על רקע של קשיי הקליטה בישראל ניתן למצוא במחקרים שונים. לדוגמה יונגמן ושווקד (2012) פנו למדגם של בני העדה האתיופית וביררו מה ההסברים שהם נותנים לתופעת האובדנות בקרב בני העדה בישראל. לדבריהם, הסיבות לאובדנות בקרב מבוגרים בני העדה, על פי סדר יורד של השכיחות והעוצמה הרגשית בעיני משתתפי המחקר, הן: דרדור במעמד של הגברים במערך הכלכלי, החברתי והמשפחתי, השינוי במעמד הנשים במערך הכלכלי, החברתי והמשפחתי, ארגון מחדש של הסדרי הזוגיות, תמיכה מסיבית של שירותי הרווחה בגירושם, השינוי במסגרות החינוך של ילדים ובני נוער, השינוי במעמד הסמכות ההורית ובמעמד ילדים ובני נוער במשפחה, הפיחות במעמד המגשרים המסורתיים ומנהיגי הקהילה, קשיי ההסתגלות במעבר מרפואה מסורתית לרפואה מערבית, תרבות ה"שתיקה" ביחסי פנים וחוץ, קשיי תקשורת עם ספקי שירותים ועם סוכנויות מנהליות ומצוקות בעקבות מחויבויות מתמשכות כלפי קרובי משפחה שנותרו באתיופיה. מסקנתם הכללית של יונגמן ושווקד הייתה ש"המצב הקיומי המעיק של יוצאי אתיופיה מייצר קרקע זמינה להתפתחות של נטיות המובילות לעלייה בשיעורי האובדנות הגבוהים" (עמ' 196). בהתאם להסבר זה, ניתן לצפות שלאורך השנים, עם הירידה בקשיי הקליטה בחברה הישראלית (דיין, 2014), תהיה ירידה בשיעור האובדנות בקרב בני העדה האתיופית. אכן תמיכה מסוימת לציפייה זו קיימת בממצאי משרד הבריאות, שלפיהם השיעור המתקנן לגיל בקרב עולי אתיופיה דומה לשיעורו בקרב יהודים ואחרים שאינם עולים (חקלאי, 2016). אולם מיקוד ההסברים לאובדנות בתחום קשיי ההגירה וההתאקלמות בישראל מחייב התייחסות גם לצדדים נוספים של תהליך ההגירה, כגון אפשרות קיומו של פרדוקס המהגר.

פרדוקס המהגר בהקשר של מחשבות אובדניות

המונח "פרדוקס המהגר" (immigrant paradox) מתייחס לתופעה שלפיה ילדי הדור הראשון להגירה מפגינים בעיות בריאות **פחותות** מאשר דור מאוחר יותר של צאצאי

2 הביטוי "התמודדות לא פרודוקטיבית" כולל מספר דרכי תגובה. חלקן יעילות בנסיבות מסוימות. אובדנות תהיה תמיד לא יעילה.

מהגרים (לדוגמה; Caplan, 2007; Cote & Yuen, 2013; Crosnoe & Fuligni, 2012; Speciale & Regidor, 2011). פרדוקס המהגר תועד במגוון הקשרים, בכללם הישגים לימודיים (May & Witherspoon, 2019), התנהגות מינית (Schwartz et al., 2011), אלימות (Wright & Benson, 2010), צריכת אלכוהול (Greene & Maggs, 2018), שימוש בחומרים ממכרים (Bacio, Mays, & Lau, 2013) ובעיות בתחום בריאות הנפש (Katsiaficas, Suárez-Orozco, Sirin, & Gupta, 2013). קרי בקרב ילדי הדור הראשון להגירה (שנולדו לפני ההגירה) יש שכיחות נמוכה של בעיות בכל התחומים האלה, בהשוואה לבני גילם שמשפחתם עברה תהליך הגירה זהה, אך הם עצמם כבר נולדו בארץ הקולטת. מחקרי אורך העלו ששיעורי הבעיות מתעצמים ומשתווים לשיעורן בקרב ילדי המקום רק בדור השלישי של ההגירה (Greene & Maggs, 2018; Guarini, Marks, Patton, & Coll, 2011).

יש לציין כי החוקרים של פרדוקס המהגר חלוקים בדעותיהם בשאלה, האם מדובר בתופעה שייחודית למהגרים ממדינות מסוימות או שמדובר בתופעה אוניברסלית? בעוד ממצאי מחקרים ראשוניים נטו למקד את התופעה רק במהגרים לארצות הברית ממוצא היספני (Reynaga-Abiko, 2012), מחקרים מאוחרים יותר מצאו שהתופעה קיימת גם בקרב מהגרים לארצות הברית ממוצא אתני שאינו היספני (Alamilla et al., 2019), ובמידת-מה גם בקרב מהגרים למדינות אחרות, כגון: הולנד (van Geel & Vedder, 2010), קנדה (Urquia, O'Campo, & Heaman, 2012) וספרד (Speciale & Regidor, 2011). אולם ויכוח זה עדיין לא הוכרע (ראו Rolland et al., 2017; Tang, 2019).

הסבר שכיח לפרדוקס המהגר מתמקד בהשתנות עוצמת התמיכה החברתית שלה זוכים בני הדורות השונים להגירה. הטענה היא שבקרב הדור הראשון להגירה קיימת תחושה חזקה יותר של לכידות קבוצתית עם מהגרים אחרים מארץ מוצאם, המחזקת אותם ומעודדת אותם להתמודד עם מצבי קושי ואתגרים שאליהם הם נחשפים בתהליך הקליטה בארץ החדשה. מנגד, ילדי הדור השני להגירה, ובעיקר ילדי הדור השלישי, כבר אינם מזוהים כשייכים לקבוצה תרבותית זו, אינם מקושרים לקבוצה חברתית המתמודדת עם מצבים דומים ואינם זוכים לאותה מידה של תמיכה ושותפות שלה זכו ילדי הדור הראשון להגירה (Suárez-Orozco, Rhodes, & Wright & Benson, 2010; Milburn, 2009). כך, העלייה בשכיחות הבעיות נובעת מירידה בתחושת התמיכה החברתית שלה זוכים צאצאים מאוחרים יותר של אנשי הקבוצה המהגרת.

כאמור, אחד ממקורות הקושי העיקריים שצוינו ביחס לעולים מאתיופיה הוא ההתפרקות של מוסדות התמיכה הקהילתית. לכן, אם פרדוקס המהגר מתרחש גם בקרב המהגרים לישראל, ניתן היה לצפות שהדור השני או הדור השלישי של מהגרים מאתיופיה יפגינו התנהגות אובדנית רבה יותר, כתולדה של התרופפות התמיכה המצוינת לעיל. אולם הרלוונטיות של פרדוקס המהגר להקשר של ההתנהגות האובדנית בקרב ילדי הדורות השני והשלישי של המהגרים בני העדה האתיופית לא נבחנה עד כה ואף אינה ברורה מאליה: ראשית, נושא פרדוקס המהגר כמעט שלא נחקר ביחס

עולים לישראל, וייתכן שכלל אינו רלוונטי להקשר הסביבתי-תרבותי של המציאות בישראל, המאופיינת ב"גלים" של לכידות חברתית כללית (Kulik, 2017); שנית, עצם הרלוונטיות של פרדוקס המהגר להסברת מגמות ומוקדים של התנהגות אובדנית אינו ברור דיו. אומנם קיימות טענות ראשוניות באשר לקיום פרדוקס המהגר גם ביחס להתנהגות האובדנית של בני נוער (Kene, Brabeck, Kelly, & DiCicco, 2017; Vazsonyi, Mikuška, & Gaššová, 2017), אך טענות אלה אינן מבוססות על מחקרים בקנה מידה רחב דיו; שלישית, לא ברור אם בקרב הדור הראשון של המהגרים מאתיופיה לישראל אכן היו קיימות לכידות ותמיכה קהילתית, ואם כן – עד כמה. אומנם מחקרים מוקדמים הצביעו על מידה רבה של הסתגרות קהילתית בתוך קבוצת בני הדור הראשון של עולים מאתיופיה (למשל שבתאי, 2001), כך שהסתגרות חברתית זו יכולה הייתה לייצג מידה רבה של תמיכה חברתית פנימית, והתרופפותה בקרב הדור השני והשלישי הייתה עלולה להזין את פרדוקס המהגר. אולם לא ידוע אם במסגרת אותה הסתגרות קהילתית שאפיינה את הדור הראשון לעלייה מאתיופיה אכן הייתה תמיכה חברתית, שהרי אפשר שכל אחד מהמהגרים היה עסוק בעצמו, בעיבוד חוויית המסע הקשה מאתיופיה לישראל, חוויה שלא נחקרה כהלכה (ראו ביקורתם של Ben Ezer & Zetter, 2015). יתרה מזו, אפשר שדווקא על רקע חוויות משותפות של ניכור וגזענות, בקרב הדורות השני והשלישי התעוררה מחדש תמיכה קהילתית הדדית, שבפועל מונעת את התעוררות פרדוקס המהגר. אך חשוב לציין שחשיפה לחוויות של גזענות וקושי בהגדרה העצמית אינה מובילה בהכרח להתלכדות חברתית; נהפוך הוא, לעיתים חשיפה זו היא עצמה יכולה להוות גורם המשפיע על התעוררות התנהגות אובדנית (Arshanapally, Werner, Sartor, & Bucholz, 2018).

שאלת ההשפעה של חוויות חברתיות שליליות צריכה להתברר לא רק על רקע המאפיינים של בני העדה האתיופית, אלא גם על רקע העדויות שלפיהן החשיפה לחוויות אלה של גזענות ודחייה חברתית מתעצמת דווקא כאשר צעירי העדה מגיעים לשלב ההתפתחותי המכונה "בגרות צומחת" (emerging adulthood) (Walsh & Tuval-Mashiach, 2017).

אובדנות בתקופת הבגרות הצומחת

תקופת הבגרות הצומחת מוגדרת כתקופה שלאחר גיל ההתבגרות ולפני תקופת הבגרות הצעירה. בדרך כלל הכוונה לגילאי 18 (מועד סיום הלימודים בבית הספר) עד 28 (להלן "צעירים"). בעוד מתבגרים עסוקים בניסיון להגדיר את עצמם ואת מאפייניהם הייחודיים, צעירים מתוארים כמי שעסוקים בבחינה חווייתית של המשמעויות התעסוקתיות, הרומנטיות, הערכיות והאחרות הנגזרות מההגדרות הראשוניות שאליהן הגיעו בתקופת ההתבגרות (Arnett, 2000). לכן, אחד המאפיינים המרכזיים של צעירים הוא החיפוש אחר התנסויות מגוונות שתאפשרנה בחינת התוקף של ההגדרות שבהן הם אווזים. אם התנסויות אלה תהיינה מוצלחות, הן תתרומנה לביסוס ההגדרות האישיות ולקבלת החלטות ביחס לחיים הבוגרים; אם הן תהיינה מאכזבות, עלולה להיות להן השפעה מעכבת ואף שלילית על הדרך שבה הצעירים תופסים את חייהם ותוכניותיהם לעתיד.

הספרות המחקרית מדווחת על כך שהתנהגות אובדנית לסוגיה ופגיעה עצמית ללא כוונה אובדנית (NSSI – Non Suicidal Self Injury) הן הסיבה השנייה בעוצמתה למוות של צעירים (Kim & Burlaka, 2018) ומופיעה אצל כ-6% ממי שנמצאים בשלב התפתחותי זה (Han et al., 2018; Thompson & Swartout, 2018). ממצאי מחקרים מראים שהצעירים המפגינים התנהגות אובדנית (6%) נחלקים לשתי קבוצות: קבוצה אחת (כ-80% מהם) כוללת את מי שיש להם היסטוריה של פגיעות עצמיות בעבר, בגיל ההתבגרות (Horwitz, Czyz, & King, 2015; Kiekens et al., 2017); הקבוצה האחרת (20% הנותרים) היא של צעירים שאין בעברם היסטוריה של התנהגות אובדנית. באופן דומה, בספרות מדווח גם על שני גלי התעוררות של פגיעה עצמית ללא כוונה אובדנית (NSSI) (כגון Goldberg & Israelashvili, 2017): האחת באמצע גיל ההתבגרות, והשנייה זמן-מה לאחר תחילת תקופת הבגרות הצומחת (Gandhi et al., 2018).

מחקרים על מאפייני הצעירים שפוגעים בעצמם מצביעים על כמה גורמי סיכון, ובכללם דימוי עצמי שלילי (Duprey, Osri, & Liu, 2019), קושי להביע רגשות, ובמיוחד רגשות חיוביים (Polanco-Roman, Moore, Tsypes, Jacobson, & Miranda, 2018), קושי בפתרון בעיות (Gonzalez & Neander, 2018), למשל בהקשר של אהבה נכזבת (Emanuele, 2009), קושי ביחסים עם ההורים (Duprey et al., 2019), אימפולסיביות (Chesin & Cascardi, 2018) וקשיים בוויסות עצמי (Miranda, 2013; Tsypes, Gallagher, & Rajappa, 2013). למותר לציין שחלק מגורמי סיכון אלה רלוונטיים במיוחד לאוכלוסיית הצעירים בני הקהילה האתיופית. לדוגמה, כורם והורנציק (2013) ציינו את הקושי בהבעת רגשות ואת המורכבות ביחסים בין ילדים להורים שקיימים בקרב צעירי העדה.

אך לגורמים אלו יש להוסיף עוד גורם שעלול להאיץ מחשבות אובדניות בקרב צעירים יוצאי אתיופיה הנמצאים בשלב הבגרות הצומחת, והוא העלייה בחשיפה לחוויות של אפליה על רקע גזעי. לפי וולש ותובל-משיח (Walsh & Tuval-Mashiach, 2017), דווקא במהלך השירות הצבאי או השירות הלאומי יש עלייה משמעותית במידת החשיפה של יוצאי אתיופיה לביטויים של גזענות. חשיפה זו מעמידה אותם יותר מבעבר במצב של דילמה מהותית ביחס להגדרה הסופית של זהותם האישית ולהזהותם עם החברה הישראלית. דילמה זו אופיינית ממילא למי שנמצאים בשלב הבגרות הצומחת, ולכן התעוררותה עלולה להאיץ ביטויים של אי-הסתגלות ומצוקה אישית, ובכללם התנהגות אובדנית.

נתוני משרד הבריאות על תופעת האובדנות בקרב בני העדה האתיופית אינם מספקים מידע המאפשר לבדוק את קיומו של פרדוקס המהגר, מכיוון שהנתונים מתמקדים במי שנולדו באתיופיה, ולא ברור מה שיעור האובדנות בקרב ילידי ישראל מבין בני העדה האתיופית. זאת ועוד, נתוני משרד הבריאות מתייחסים למוות (מדווה) וניסיונות אובדנות, אך אין בהם מידע על תופעות רלוונטיות נוספות, קרי מחשבות אובדניות ופגיעה עצמית ללא כוונה אובדנית (NSSI). כאמור, המחקרים הבודדים שעסקו בקבוצת הצעירים בני העדה האתיופית מחזקים את הצורך בבירור מצבם ותחושותיהם. למשל, במחקר של כורם והורנציק (2013) התקבלה עדות

לאמביוולנטיות שבה הם נמצאים, בין הבנתם את ערכי דור העולים לישראל וקוד ההתנהגות העדתית לבין ידיעתם שהמציאות בישראל מחייבת אותם לפעול באופן אחר ומסתגל (ראו גם Ben-Eliezer, 2008).

המחקר הנוכחי

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון את ההתייחסות של בני העדה האתיופית להתנהגות אובדנית ואת עמדתם האישית כלפי אובדנות, כפי שנמדדו במונחים של תפיסת ערך החיים ותחושות של אי-הסתגלות. בחינה זו נעשתה תוך השוואה בין ילידי אתיופיה וילידי ישראל, גברים ונשים, ותוך בחינת התרומה היחסית של משתנים שונים להסברת התפיסות הנ"ל, בכללם גיל, מצב משפחתי, תפיסת קשיי הקליטה בישראל ותפיסת קושי עכשווי.

לאור הספרות הקיימת ביחס למאפייני שלב הבגרות הצומחת ועקב אפשרות קיומו של פרדוקס המהגר, ההשערה הכללית של המחקר הייתה שילידי ישראל – שהם גם בני הדור השני להגירה וגם נמצאים בשלב הבגרות הצומחת – יביעו תחושה נמוכה יותר של הסתגלות לחיים כיום, ובהתאם לכך ישללו פחות התנהגות אובדנית של האחר וגם יבטאו עמדות חיוביות פחות כלפי ערך החיים.

שיטה

משתתפים

המחקר כלל 80 משתתפים, שנחלקו לשתי קבוצות: (א) 37 מבני העדה האתיופית בני 18 ומעלה שנולדו בישראל להורים שעלו מאתיופיה בעליות הראשונות (טווח גילים – 18–28; ממוצע – 21.8; סטיית תקן – 2.9); (ב) 43 מבני העדה בני 20 ומעלה שנולדו באתיופיה ועלו לישראל, ובעת ניהול המחקר שהו בארץ חמש שנים לפחות (טווח גילים – 20–59; ממוצע – 38.1; סטיית תקן – 7.6). כפי שניתן לצפות, מבחן t להשוואה בין מאפייני הרקע של המשתתפים בשתי קבוצות המחקר הצביע על הבדל מובהק בממוצע הגיל של המשתתפים ($T(78)=12.33$, $p<.01$), שלפיו ילידי אתיופיה מבוגרים יותר. כמו כן, התקבל הבדל מובהק בשיעור המינים בכל אחת מהקבוצות, באופן שבקבוצת ילידי אתיופיה שיעור הנשים היה מחצית משיעור הגברים, ובקרב ילידי ישראל המצב היה הפוך ($\chi^2(1)=7.33$, $p<.01$). מתוך כלל המשיבים, 53% ציינו כי הם מכירים מישהו שהתאבד, שיעור שהיה גבוה יותר בקרב ילידי אתיופיה (67%) מזה שבקרב ילידי ישראל (32%).

שיטת הדגימה

מדגם המשתתפים במחקר הכמותי נבחרו כמדגם נוחות, אשר התבסס על פנייה לריכוזים שבהם גרים בני העדה האתיופית: בערים שונות (אריאל, תל אביב, חולון, בת ים, ראשון לציון, אשדוד ובאר שבע), בשכונות מגורים המוכרות כמאוכלסות על ידי בני העדה, במעונות סטודנטים באוניברסיטאות ובמתנ"סים המוכרים כמשרתים אוכלוסייה זו.

הפנייה נעשתה על ידי חוקר השייך בעצמו לקהילת יוצאי אתיופיה ודובר אמהרית. בעת הפנייה בבקשה להשתתף במחקר הוצגה מטרת השאלון כ"עבודת מחקר אקדמית העוסקת בחיי בני העדה האתיופית בארץ". למשתתפים הובהר כי מילוי השאלון הוא אנונימי ואינו מאפשר זיהוי, וכי הנתונים שייאספו במסגרת המחקר יוצגו באופן סטטיסטי בלבד. עוד הוסבר כי מילוי השאלון הוא וולונטרי, וכי המשיב יכול לחזור מהסכמתו בכל שלב שירצה בכך. למשתתפים לא הובטח תגמול כלשהו, למעט "תרומה להבנת הצרכים של העדה האתיופית". השאלון הועבר באופן פרטני על ידי החוקר, שהסביר או תירגם שאלות שונות לשפה האמהרית לפי בקשות המשיבים. במקרים בודדים הנשאלים (ילידי ישראל) הביעו רצונם לקבל את השאלון ולענות עליו באמצעות האינטרנט, והוא נשלח אליהם בדואר אלקטרוני.

אחוז ההיענות למילוי השאלון היה כ-50% מהאנשים שאליהם נעשתה הפנייה. מקרב מי שנענו לפנייה ומילאו את השאלון, אחוז הפסילה של שאלונים לא תקינים (נזנחו באמצע, מולאו בחלקם, מולאו ללא קריאת השאלות או ענו באופן שנראה אקראי או חסר שונות), עמד על 28% (22 מתוך 104 שאלונים). כמו כן, במהלך עיבוד הנתונים נפסלו שני שאלונים נוספים, שבהם התגלה היעדר עקביות בולטת, מה שהעיד על מילוי אקראי של תשובות בשאלון. אי-לכך, בסופו של דבר העיבודים נערכו על 40% מתוך האנשים שאליהם פנינו (שהם 78% מכלל אלה שמילאו את השאלון). שיעור זה של השתתפות עולה בקנה אחד עם שיעור ההשתתפות של מהגרים במחקרים מקבילים בעולם (ראו לדוגמה (Moradi, Sidorchuk, & Hallqvist, 2010).

כלי המחקר

הערכת הקושי של הקליטה בישראל

שאלון זה חובר לצורך המחקר הנוכחי, על בסיס תהליך מקדים, שכלל ראיונות עם עשרה מבני העדה אשר דיווחו כי הם מכירים אישית אדם מבני העדה (לרוב קרוב משפחה) שביצע ניסיון התאבדות או התאבד. המרואיינים נאספו בשיטת "כדור שלג", שישה מהם היו גברים וארבע – נשים, בגילים 40–50, מחציתם ילידי אתיופיה ומחציתם ילידי ישראל. מבין אלה שנולדו באתיופיה, כל המרואיינים היו אנשים שעלו ארצה לאחר גיל 18 ושהו בישראל שמונה שנים לפחות. הראיונות בוצעו על ידי עובד סוציאלי יוצא העדה האתיופית, דובר אמהרית, שבחיי היום-יום עובד עם בני נוער בני העדה. המרואיינים היו חופשיים לענות בעברית או באמהרית או לסירוגין בשתי השפות, על פי בחירתם. מרבית הראיונות נערכו בשעות הערב, בחדר הישיבות של מרכז לקידום נוער, כך שהמרואיינים היו יכולים לדבר בגילוי לב, ללא נוכחות של אנשים אחרים. בכל זאת, כל המרואיינים סירבו שדבריהם יוקלטו. לכן תמלולי הראיונות בוצעו תוך כדי הראיונות, ובסופם ניתן למרואיינים לעיין בתמלילים ולאשר או לתקן את מה שכתוב בהם. הראיון התחיל בשאלות כלליות על החיים של בני העדה בארץ, תפיסת ערך החיים ואובדנות בקרב בני העדה. בהמשך נדונו היבטים שונים של תהליך המעבר והקליטה בישראל. בחלק האחרון התבקשו

המרואיינים להתייחס ישירות להתנהגות אובדנית של ילידי אתיופיה וילידי הארץ מבני העדה, באמצעות השאלות הבאות:

- א. מה דעתך על אובדנות של אנשים מהעדה שמחליטים לשים קץ לחייהם?
- ב. מה לדעתך גורם לאנשים (ככלל) להתנהג בצורה אובדנית? אילו סיבות גורמות לאנשים מהעדה (שלך) לבחור בדרך של אובדנות?
- ג. כיצד אנשים מהעדה מתמודדים עם הקשיים מבלי לבחור בדרך של אובדנות? מה עוזר להם?
- ד. האם לדעתך לאנשים שבחרים בדרך של אובדנות יש סיבה לבחור בדרך זו? מה הקשיים שאתה יכול להצביע עליהם?
- ה. מה חסר לאנשים שבחרו בדרך של אובדנות?
- ו. לדעתך, מה יכול למנוע מחשבות אובדניות או לעזור לאנשים שחושבים על דרך של אובדנות?
- ז. מה אתה יכול ליעץ לאדם שחושב על אובדנות?
- ח. האם, לדעתך, גם באתיופיה מתאבדים אנשים? האם זה בגלל אותן סיבות? אם לא – מה הסיבות שבגללן אנשים באתיופיה מתאבדים?
- ט. האם לדעתך ראשי העדה (הקייסים) יכולים למנוע התאבדויות של בני העדה?
- י. האם יש מישהו בישראל שיכול למנוע התאבדויות של בני העדה?

ניתוח תמליל הראיון ועיבוי התמות נעשה על ידי שני שופטים – אחד מעורכי המחקר ושופטת נוספת חיצונית, עובדת סוציאלית עמיתה הבקאה בסוגיות הקשורות לבני העדה האתיופית. סיווג התמות המרכזיות בסוגיית ההתאבדות ועיבוי נעשו בעיקר דרך ניתוח תאורטי מסדר ראשון (שקדי 2003). להבדיל מניתוח מסדר שני, שבו זיהוי הקטגוריות הרלוונטיות נעשה באופן מגשש, בניתוח מסדר ראשון הוצג למנתחי הראיונות מודל עיוני, במקרה הנוכחי – מיפוי הסיבות להתאבדות, שהתבסס על הסקירה של אורבך (Orbach, 1997) – וכל אחד מהשופטים התבקש (בנפרד) לשבץ את האמירות שעלו מהראיונות לאחת מהתמות האפשריות. בדיעבד, ההשוואה בין השופטים העידה על אחוז גבוה של הסכמה.

על בסיס תהליך זה נבנה שאלון בן 22 פריטים, המציגים סוגים שונים של תחושות מצוקה בקרב בני העדה שהגיעו לישראל. לצד כל פריט הוצג סולם תשובות בן חמש דרגות, שעליו התבקש המשיב לסמן את מידת הסכמתו עם הפריט, מ-1 ("מאוד לא מסכים") ועד ל-5 ("מסכים מאוד").

השאלון הועבר במסגרת המחקר הנוכחי, ולאחר העברתו בוצע עליו ניתוח גורמים אקספלורטיבי ובעקבותיו ניתוחי מהימנויות אלפא קרונברך, שמהם התברר קיומם של שלושה סולמות הניתנים לקיבוץ ברמת מהימנות סבירה: (א) **קשיי ההסתגלות עקב פער בין המציאות באתיופיה ובישראל** – מדובר בקשיים שמקורם בתפיסת הבדלים משמעותיים בין המציאות בעבר (באתיופיה) והמציאות בהווה, שנובעים מאורח החיים בכל מדינה (ארבעה פריטים). דוגמה לפריט: "בישראל החיים קשים כי הם תחרותיים יותר מאשר באתיופיה". ציון גבוה בסולם זה מייצג קשיים שמקורם באי-הערכה מתאימה של קושי ההסתגלות לצורת החיים בישראל ($\alpha=.76$);

(ב) **קשיי הסתגלות בתוך המשפחה** – קשיים במעבר לישראל שמקורם בשינויים שחלו בתוך המשפחה (שלושה פריטים). דוגמה לפריט: "המשפחה באתיופיה מלוכדת ותומכת יותר מאשר בישראל". בסולם זה ציון גבוה מייצג מידה רבה יותר של קשיים שהתעוררו עקב שינויים שחלו בתוך המשפחה בעקבות המעבר לישראל ($\alpha=.68$); (ג) **קשיי הסתגלות במשפחה עקב גורמים חיצוניים** – קשיים במשפחה בעקבות המעבר לישראל שמקורם בהתערבות של גורמים שמחוץ למשפחה, ובהם התייחסות יתר של הילדים לסביבה שמחוץ למשפחה, הכנסה כספית עצמאית של האישה ומעורבות לא רלוונטית של גורמי רווחה (שלושה פריטים). דוגמה לפריט: "בישראל קשה לפתור בעיות של סכסוך בתוך המשפחה, כי יש גורמים שמתערבים ואינם תורמים ליציבות המשפחה". ציון גבוה מייצג מידה רבה יותר של קשיים שמקורם בחדירה של גורמים זרים לתוך התהליכים המשפחתיים ($\alpha=.78$).

מאפייני מי שמנסה להתאבד

במסגרת השאלון שחובר לצורך מחקר זה (ראו לעיל), למשתתפי המחקר הוצגו חמישה היגדים המייצגים סיבות להתאבדות, והם התבקשו לחוות את דעתם, אם כל אחד מההיגדים נכון ביחס למי שמתאבד מבין בני העדה האתיופית. ההיגדים היו: "מי שמתאבד עושה זאת בגלל הבעיות בישראל", "מי שמתאבד אמיץ", "מי שמתאבד בורח מהתמודדות", "מי שמתאבד עושה זאת כי אין לו מה להפסיד" ו"מי שמתאבד עושה זאת כדרך להענשת המשפחה". היגדים אלה נבחרו על בסיס הראיונות ומייצגים את חמשת ההסברים הבולטים יותר בדברי המרואיינים. הם לא קובצו לסולם אחד, וכל אחד מהם עומד בפני עצמו.

עמדות כלפי ערך החיים (Rohde, Seeley, Langhinrichsen-Rohling, & Rohling, 2003)

שאלון זה כולל 23 פריטים שבהם נבדקות תפיסת חיים חיובית, התנהגויות הכרוכות בסיכון אישי ומחשבות על המוות. השאלון המקורי מורכב מ-96 פריטים. בגרסה המקוצרת שבה נעשה שימוש בעבודה זו (ראו קאקונדה-מועלם וישראלשווילי, 2012) יש 23 פריטים: 13 פריטים שבהם הסכמה גבוהה מבטאת התייחסות חיובית לערך החיים, לדוגמה, "אני נמנע מסיכונים מיותרים", ועשרה פריטים שבהם הסכמה גבוהה מבטאת יחס שלילי, התנהגויות סיכון או מחשבות על המוות, לדוגמה, "אם הייתי הורג את עצמי, זה היה פותר הרבה בעיות". השאלון תורגם לעברית בעבר ושימש במחקרים שונים. במחקר הנוכחי, לאחר היפוך הפריטים הרלוונטיים והסרת שלושה פריטים (6, 11 ו-18), התקבלה מהימנות $\alpha=.85$. ציון גבוה בסולם זה מייצג תפיסה חיובית פחות כלפי החיים, שמשמעותה פתיחות רבה יותר כלפי אפשרות הפנייה להתנהגות אובדנית (Lewinsohn et al., 1996; Rohde et al., 2003).

ייחוס רגשות (שליליים) למי שהחליט להתאבד (Israelashvili & Ishiyama, 2008)

שאלון זה, שנבנה במקור להבנת הנכונות לבקש עזרה, כולל שישה תיאורי תחושות ורגשות, מהם שלושה שליליים ושלושה חיוביים. דוגמה לפריט חיובי: "מרגיש הקלה"; דוגמה לפריט רגש שלילי: "מלא בושה". המשיב מתבקש לציין מה לדעתו

עוצמת ההרגשה שחש מי שהחליט להתאבד, עבור כל אחד מהרגשות המתוארים. התשובות ניתנות על פני סולם בן שבע דרגות, מ-1 ("בהחלט לא") ועד 7 ("בהחלט כן"). במחקר הנוכחי, לאחר היפוך סולם התשובות של פריטי הרגש החיוביים, נערך ניתוח גורמים מאשש, שבו התברר שהרגשות השליליים מתקבצים לסולם אחד ($\alpha=.71$); מנגד, הרגשות החיוביים לא התקבצו לגורם אחד וגם לא התקבצו לסולם אחד עם הרגשות השליליים (כאמור, לאחר היפוך הסולמות). לכן, חושב רק סולם אחד, "ייחוס רגשות שליליים", שלפיו ציון גבוה מייצג ייחוס עוצמה גבוהה יותר של רגשות שליליים למי שמתאבד.

תחושת הסתגלות לחיים (Freedman & Israelashvili, 2009)

השאלון כולל 18 פריטים שבאמצעותם נבדקת התפיסה האישית הכוללת של המשיבים את מידת הסתגלותם לחיים בהווה. השאלון כולל 16 פריטים שבהם הסכמה רבה מבטאת תחושה חיובית של יכולת הסתגלות, חוללות עצמית, התייחסות חיובית לאתגרים ויכולת להבין אירועי חיים, לשלוט בהם ולכוונם, ובנוסף להם עוד שני פריטים שבהם הסכמה רבה מבטאת יחס לא מתמודד ותחושת היעדר שליטה. פריטי השאלון בנויים כהיגדים, למשל: "המאמץ לנסות ולעמוד בכל מה שמצופה ממני מתיש אותי". לצד כל פריט מוצג סולם תשובות בן חמש דרגות שעליו המשיב צריך לסמן את מידת הסכמתו עם הנאמר בפריט, מ-1 – "מאוד לא מסכים", ועד 5 – "מסכים מאוד". במקור השאלון תוקף בקרב עולים שהגיעו לישראל ממדינות שונות (ארצות הברית, אנגליה, צרפת ומדינות שהשתייכו לברית המועצות) (Freedman & Israelashvili, 2009). במחקר הנוכחי, לאחר היפוך שני הפריטים הנ"ל, התקבלה מהימנות $\alpha=.84$. ציון גבוה בסולם זה מייצג תחושה סובייקטיבית חזקה יותר של הסתגלות לחיים.

שאלון פרטים אישיים

שאלון רקע בן מספר פריטים לבירור משתנים סוציו-דמוגרפיים ואישיים שונים, דוגמת גיל הנבדק, מינו והשכלתו.

ממצאים

שאלת המחקר – קרי האפשרות שבקרב בני העדה האתיופית ילידי ישראל הנמצאים בשלב הבגרות הצומחת, תפיסת ערך החיים חיובית פחות ותחושת אי-ההסתגלות גבוהה יותר מאשר בקרב כל האחרים, נבחנה באמצעות ניתוחי שונות (מרובה או בניכוי משתנים או שתייה גם יחד), שבהם נערכה השוואה (ארץ לידה X מין) בין מי שנולדו בישראל לבין מי שנולדו באתיופיה. בנוסף, בוצעו ניתוחי רגרסיה מרובה, במטרה לברר מה התרומה היחסית של משתני המחקר, ובכללם קשיי הסתגלות בהווה, תפיסת קשיי ההסתגלות לישראל, מצב משפחתי וגיל (פעם אחת גיל רציף ופעם שנייה גיל המחולק לשתי הקבוצות הנ"ל; קרי מעל 30 ומתחת ל-30) – להסברת השונות בתפיסת ערך החיים. יש לציין כי בשל גודל המדגם ומאפייניו, השתמשנו לצורך קביעת רמת המובהקות של כל ההבדלים בשיטת bootstrap שכללה 1000 איטרציות (Efron & Tibshirani, 1994).

תפיסת קושי הקליטה בישראל

לוח 1 מציג את התפלגות תשובות המשתתפים לשאלות העוסקות בקושי הקליטה בישראל, כשהן מקובצות לפי שלושת הסולמות שהתקבלו בניתוח הגורמים (ראו פרק השיטה).

לוח 1: התפלגות מרוכזת של תשובות כלל המשתתפים במענה לשאלות על קשיי קליטה בישראל ובמשפחה

כלל לא ובמידה מעטה	במידה בינונית	במידה רבה ורבה מאוד	
קשיי הסתגלות בתוך המשפחה			
5	8.8	86.3	המשפחה תומכת ומלוכדת באתיופיה יותר מאשר בישראל.
3.8	6.3	90	המעמד של הבעל כלפי אשתו וילדיו חשוב מאוד ליציבות המשפחה.
5	11.3	83.8	בישראל יש בעיות במשפחות משום שהמעמד של הגבר (האב) ירד.
קשיי הסתגלות במשפחה עקב גורמים חיצוניים			
15	16.3	69.8	בישראל קשה לפתור בעיות של סכסוך במשפחה, כי יש גורמים שמתערבים ואינם תורמים ליציבות המשפחה.
3.8	11.3	85.1	אחת הבעיות במשפחות האתיופיות היא שההורים מרגישים חסרי משמעות ביחס לילדיהם.
21.3	17.5	61.3	קשה לפתור בעיות שמתעוררות בין בני הזוג, כי האישה יכולה להתפרנס בעצמה, גם ללא הבעל.
קשיי ההסתגלות עקב פער בין המציאות באתיופיה ובישראל			
16.3	21.3	62.5	החיים באתיופיה היו קלים יותר מאשר בישראל.
13.8	28.8	57.5	החיים באתיופיה היו משמעותיים ויפים יותר, כי לכל אחד היה בשביל מה לקום בבוקר.
10.1	12.7	77.2	בישראל החיים קשים, כי הם תחרותיים יותר מאשר באתיופיה.
8.8	16.3	75	בישראל יש בעיות מורכבות, וקשה לדעת איך להתמודד איתן ולפתור אותן.
11.3	26.3	62.5	למי שידוע ומבין כיצד להתנהל, החיים בישראל טובים ויפים יותר מאשר באתיופיה.

כפי שניתן לצפות, המשיבים ציינו קשיים מהותיים באופן התנהלות המשפחה האתיופית במציאות הישראלית. בהקשר זה הם הצביעו על כך שמקור קשיי הסתגלות המשפחה עם העלייה לישראל נבע מהתערערות מכלול היחסים בתוך המשפחה האתיופית – הן בין בני הזוג והן בין ההורים לילדים. זאת ועוד, מתשובות המשיבים עולה כי חלקם מעריכים שהתערערות המבנה המשפחתי נוצרה כתוצאה מחדירה של "גופים זרים", ובהם ההכנסה הכספית של הנשים ובצידה גם ההתערבות של גורמים חיצוניים, שכוחם המערכתי והרעיונות המודרניים שהם מייצגים סדקו (שלא במתכוון) את המבנה של המערכת המשפחתית המסורתית. לתחושת ההתערערות של המבנה המשפחתי מתווספת תחושת המשיבים שהחיים בישראל אינם קלים, אלא מורכבים ותחרותיים יותר מאשר באתיופיה. עם זאת, חשוב לציין כי המשיבים לא עשו אידיאליזציה של המציאות באתיופיה, שכן 89% מהם הסכימו במידה "בינונית" (26%) עד "רבה" ו"רבה מאוד" (63%) עם האמירה שלפיה, "למי שידוע ומבין כיצד להתנהל, החיים בישראל טובים ויפים יותר מאשר באתיופיה".

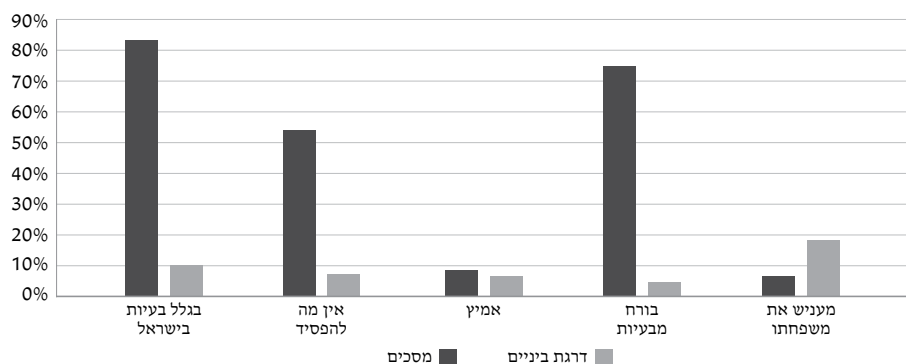
לצורך בחינת האפשרות של הבדל בין בני העדה האתיופית שנולדו בישראל ובין מי שנולדו באתיופיה וכן בין גברים לנשים, באופן שבו הם תופסים את קשיי המעבר ואת תחושותיו של מי שמחליט להתאבד, בוצע ניתוח שונות דו-כיווני מרובה (MANOVA), שבו ממוצעי שלושת הגורמים שימשו כמשתנים תלויים. תוצאות ניתוח השונות לא הצביעו על אפקט אינטראקציה מובהק של מין X ארץ לידה. אולם התקבלו אפקטים פשוטים כדלקמן:

• **מין המשיב:** התקבל כי גברים ביקורתיים יותר מנשים בהערכת הקשיים בתוך המשפחה ($F(4,73)=4.65, p<.03, \eta^2=.06$).

• **ארץ הלידה:** לכאורה, ניתוח השונות הצביע על הבדל מובהק בין ילידי ישראל לילידי אתיופיה, שלפיו ילידי אתיופיה ביקורתיים יותר כלפי החדירה של גורמים זרים למשפחה וכלפי ההשוואה בין החיים באתיופיה לישראל (Wilks's lambda) ($F(4,73)=4.06, p<.005, \eta^2=.18$). אולם בניתוח נוסף מסוג MANCOVA, שבו נוכחה השונות המוסברת על ידי המצב המשפחתי של המשיב, ההבדל על פי ארץ לידה הפך ללא משמעותי, דהיינו מקור ההבדל היה על פי מצב משפחתי של המשיב: לנשואים הייתה ביקורת רבה יותר כלפי החדירה של גורמים חיצוניים לתוך תהליכים משפחתיים ($t(69)=5.38, p<.000$), והם תפסו את החיים בישראל כטובים פחות מהחיים שבאתיופיה ($t(69)=2.97, p<.004$).

ייחוס סיבות להתנהגות אובדנית

איור 1 ממחיש את התפלגות תשובות המשתתפים ביחס להיגדים המתארים סיבות להתנהגות אובדנית. מאיור זה עולה שבאופן כללי הנשאלים לא האדירו את הפתרון האובדני ולא ראו באדם הנוקט דרך זו אדם אמיץ ומתמודד (בדרך אובדנית), אלא אדם שאינו רואה דרך להתמודד עם קשייו ולמעשה בורח מהתמודדות עימם. בהשוואה בין המינים ועל פי ארץ לידה התברר כי תיוג התאבדות כביטוי של בריחה שכיח יותר בקרב בני העדה האתיופית ילידי ישראל מאשר בקרב ילידי אתיופיה, וכי בקרב בני העדה שנולדו בישראל הוא שכיח יותר בקרב הנשים ($\chi^2(3)=14.5, p<.006$).

איור 1: מידת ההסכמה של כלל הנשאלים עם היגדים המתארים מניעים אפשריים להתאבדות

עמדה אישית של המשיבים כלפי התנהגות אובדנית

השאלה המרכזית במחקר נגעה לאפשרות קיומו של פרדוקס המהגר בהקשר של מחשבות אובדניות. בפועל נושא זה נבדק באמצעות בחינת עמדות המשתתפים כלפי ערך החיים, תחושות אי-הסתגלות ורגשות שמיוחסים למי שמתאבד, תוך הבחנה בין משתתפי המחקר על פי ארץ לידתם וגילם.

התרומה של ארץ הלידה להסברת מחשבות אובדניות

לוח 2 מציג את הממוצעים וסטיות התקן של מדדי הסתגלות אישית של המשיבים, ייחוס רגשות שליליים למתאבד ועמדות כלפי ערך החיים, תוך הבחנה על פי ארץ לידה ומין של המשיבים, ולוח 3 מציג את תוצאות ניתוחי השונות שבוצעו ביחס למשתתפים אלה ואשר נדונים להלן.

לוח 2: ממוצעים וסטיות התקן של מדדי הסתגלות אישית, ייחוס רגשות שליליים למתאבד ועמדות כלפי ערך החיים, תוך הבחנה על פי ארץ לידה ומין (N=80)

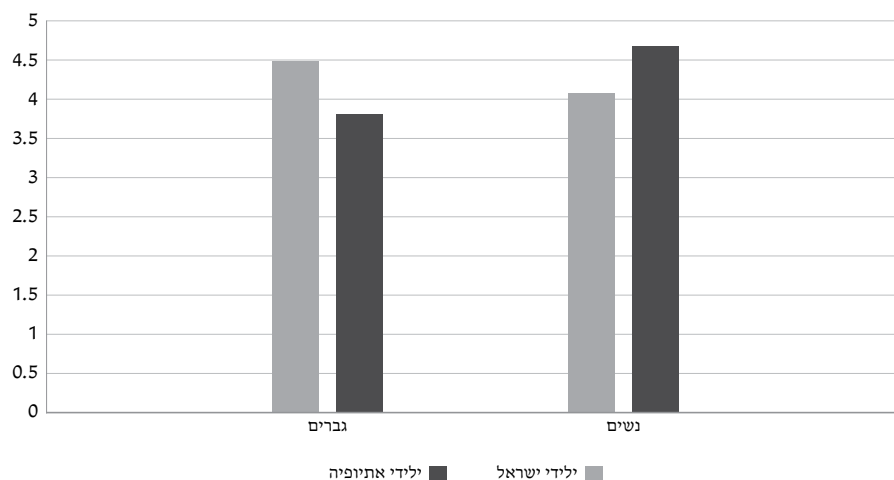
ארץ לידה	יליד אתיופיה		יליד ישראל		סך הכול	
	N	ממוצע ס"ת	N	ממוצע ס"ת	N	ממוצע ס"ת
הסתגלות אישית						
גברים	27	3.92	0.46	12	4.13	0.45
נשים	16	3.84	0.52	25	3.73	0.52
סך הכול	43	3.89	0.48	37	3.86	0.53
ייחוס רגשות שליליים למתאבדים						
גברים	27	4.79	1.52	12	5.14	1.68
נשים	16	5.66	0.89	25	4.45	1.63
סך הכול	43	5.12	1.38	37	4.67	1.65
עמדות שליליות כלפי ערך החיים						
גברים	27	1.87	0.53	12	2.14	0.54
נשים	16	2.42	0.65	25	2.27	0.57
סך הכול	43	2.08	0.63	37	2.23	0.56

לוח 3: תוצאות ניתוח שונות רב-משתני דו-כיווני לבחינת האפקט של מין וארץ לידה (N=80)

משתנה	אפקט	F(1,76)
הסתגלות אישית	ארץ לידה	0.25
	מין	4.26*
	אינטראקציה (מין X ארץ לידה)	1.87
ייחוס רגשות שליליים למתאבדים	ארץ לידה	1.53
	מין	0.08
	אינטראקציה (מין X ארץ לידה)	5.00*
עמדות כלפי ערך החיים	ארץ לידה	0.19
	מין	6.48*
	אינטראקציה (מין X ארץ לידה)	2.44

* $p < .05$

תוצאות ניתוח השונות המרובה בניכוי גיל המשיב (MANCOVA) לא הצביע על אפקט עיקרי של ארץ הלידה. אולם נמצא אפקט עיקרי של המין ביחס לתחושת ההסתגלות האישית של המשיב וביחס לעמדה כלפי התנהגות אובדנית, שלפיו נשים ביטאו תחושה נמוכה יותר של הסתגלות אישית לחיים (כיום) ותפיסה חיובית פחות של ערך החיים. כמו כן נמצא אפקט אינטראקציה בין מין X ארץ לידה ביחס להערכת הרגשות השלילים בקרב מי שמתאבדים, ולפיו גברים ילידי ישראל ונשים ילידות אתיופיה מייחסים למתאבד רגשות שליליים יותר מאשר המשיבים האחרים ($F(1,1)=6.17, p<0.1, \eta^2=.076$), כלומר רואים אותו כמי שנקלעו להתנהגות האובדנית עקב מצב נפשי קשה יותר. אינטראקציה זו מומחשת באיור 2.

איור 2: ייחוס רגשות שליליים למתאבדים – השוואה על פי מין וארץ לידה

תרומת הגיל להסברת מחשבות אובדניות

לצורך בחינת התרומה של גיל הנחקר להסברת מחשבות אובדניות, ראשית חושב המתאם הפשוט בין גיל הנחקר לבין השכיחות של מחשבות אובדניות. החישוב הניב מתאם מובהק בגובה $p < .02$, המעיד על כך שככל ש גיל המשיב עולה, שכיחות המחשבות האובדניות נמוכה יותר. אולם יש לציין כי ממצא זה מייצג את מי שנולדו באתיופיה בלבד, מכיוון שכל הנחקרים הצעירים היו ילידי ישראל. לכן, כדי למקד את ההשוואה בין צעירים לבין מבוגרים, וכיוון שממוצע הגיל של כלל משתתפי המחקר היה 30 (49% היו בני 18–29; $M = 10.09$), נערכה השוואה נוספת וממוקדת בין שתי קבוצות גיל – עד גיל 30 ומעל גיל 30. ההשוואה בוצעה באמצעות ניתוח שונות דו-כיווני (גיל X מין) עם ניכוי שונות משותפת (MANCOVA), שבו המשתנים התלויים היו עוצמת מחשבות אובדניות, תחושת ההסתגלות הכללית כיום והתפיסה השלילית של מי שמתאבדים, ואילו המשתנים המנוכים היו ארץ לידה, מצב משפחתי ורמת דתיות. בניתוח זה לא התקבל אפקט עיקרי כללי של אחד מהמשתנים שנבדקו. עם זאת, התברר שלגיל הנחקר יש אפקט מובהק (יחיד) על תפיסת ערכיות החיים $(F(1,73)=6.09, p=.016; \eta^2=.077)$, כך שזו הייתה חיובית יותר בקרב צעירים $(M=2.20; SD=0.15)$ מאשר בקרב מבוגרים $(M=2.08; SD=0.19)$.

כדי להמשיך ולבחון את ההשפעה הכללית של גיל האדם (מעבר להבחנה בין צעירים למבוגרים) על הנוכחות של מחשבות אובדניות, בוצע ניתוח רגרסיה מרובה (בשיטת stepwise). במסגרת ניתוח זה נבחנה התרומה של משתני רקע – מין, גיל ומצב משפחתי – במשולב עם משתנים המייצגים את מצבו הפסיכולוגי של המשיב – מידת הסתגלות לחיים כיום וייחוס תחושות שליליות למתאבדים – להסברת הנטייה של המשיב למחשבות אובדניות. הניתוח הצביע על תרומה מובהקת של שני משתנים: מידת הסתגלות כיום וגיל, כפי שמפורט בלוח 3 להלן.

לוח 3: תוצאות ניתוח רגרסיה מרובה בשיטת STEPWISE לניבוי העמדה כלפי ערך החיים ³(N=80)

משתנה	מתאם פשוט	B	תוספת לתאם	מובהקות תוספת מתאם	מתאם מרובה
הסתגלות אישית לחיים	-.57	-.56	.57**	.00	.57
גיל	-.25	-.23	.05*	.01	.61

* $p < .05$, ** $p < .01$

התוצאות המובאות בלוח מצביעות על כך שעוצמת המחשבות האובדניות (במובן של ירידת ערך החיים) בקרב מי שחשים כיום שיש להם קשיי הסתגלות לחיים, שגילם גבוה יותר ושאינם נשואים, גבוהה יותר מאשר בקרב האחרים. בניתוח נוסף (MANCOVA) הושוו רמת המחשבות האובדניות, רמת קשיי ההסתגלות לחיים

3 מודל הרגרסיה עמד בשלוש הנחות היסוד של המודל: (א) התפלגות נורמלית של ה-residuals; (ב) התפלגות אקראית של ה-residuals לאורך כל ערכי המשתנה המנובא; (ג) היעדר קולינריות.

כיום ומידת הייחוס של רגשות שליליים למי שמבצע פעולה אובדנית בקרב מי שנולדו בישראל, לעומת מי שלא נולדו בישראל, ועל פי המינים, תוך ניכוי השפעת המצב המשפחתי ומידת הדתיות. ניתוח זה הצביע על הבדל מובהק בין המינים ועל פי רמת דתיות, כך שנשים ייחסו לחיים ערך נמוך ($M=3.66$; $SD=0.60$), בהשוואה לגברים ($F(1,74)=4.78$, $p=.03$, $\eta^2=.06$); $M=4.04$; $SD=0.58$); כך גם חילוניים ייחסו לחיים ערך נמוך יותר ממסורתיים ודתיים ($F(1,74)=5.61$, $p=.02$, $\eta^2=.076$). משמעות הממצאים שתוארו היא שתפיסת ערכיות החיים כמייצגת עמדה כלפי התנהגות אובדנית קשורה לתפיסת מצוקה אישית עכשווית (ולא לקשיי ההסתגלות לישראל), והיא משתנה במידת-מה על פי גיל האדם ומינו, כך שבקרב נשים ובקרב מבוגרים תחושת המצוקה האישית העכשווית גבוהה יותר מאשר בקרב גברים וצעירים.

דיון

עקב הטענות על קיומו של פרדוקס המהגר, מטרת המחקר הנוכחי הייתה לברר, מה התפיסות והנטייות של צעירים בני דור שני למהגרים מאתיופיה ביחס להתנהגות אובדנית. ממצאי המחקר אינם מצביעים על צעירים (גילאי 18–20) שהם דור שני למהגרים מאתיופיה כעל קבוצת סיכון, ואינם תומכים ברלוונטיות של פרדוקס המהגר בהקשר הנוכחי. עם זאת, התגלה כי לגיל הנחקר, במקרה שלנו – הימצאותו בשלב הבגרות הצומחת – יכולה להיות תרומה עקיפה להסברת פערים בתפיסת ערכיות החיים. אך עיקר השונות בתשובות המשתתפים הייתה מוסברת על פי הבדל בין המינים.

בבירור תפיסת קושי העלייה לישראל וקושי החיים בישראל התברר כי המשיבים לא עשו אידיאליזציה של המציאות באתיופיה, אך ציינו קשיים מהותיים באופן התנהלות המשפחה האתיופית במציאות הישראלית. ההשוואות שבוצעו העלו שגברים ביקורתיים יותר מנשים בהערכת הקשיים בתוך המשפחה, והנשואים שבהם – בלי קשר לארץ לידה – הביעו ביקורת רבה יותר כלפי החדירה של גורמים חיצוניים לתוך תהליכים משפחתיים ותפסו את החיים בישראל כטובים פחות מאלה שבאתיופיה. ממצא זה, שלפיו חלק מהגורמים החיצוניים נתפסים כגורמים מקשים ולא כמסייעים, ראוי לתשומת לב מחקרית נוספת; זאת מכיוון שאפשר שתחושה זו היא שמסבירה את הצריכה הנמוכה יחסית של יוצאי אתיופיה של הסיוע המוצע להם בהקשרים שונים, כמו למשל בשירותי הבריאות (ראו בנדרלי וקלטר ליבוביץ', 2017; Shtarkshall, Baynesan, & Feldman, 2009). ממצא נוסף שהתקבל בנושא קשיי הקליטה בישראל נגע לתחושה של המשתתפים שלפיה החיים בישראל קשים בין היתר כי הם מורכבים ותחרותיים. ממצא זה נמצא בהלימה עם הדיווח של וולש ותובל-משיח (Walsh & Tuval-Mashiach, 2017), שלפיו אחד הקשיים המרכזיים שחשים צעירים בני העדה האתיופית נובע מהקושי לגשר על הפער המהותי שהם חשים בין הערכים המנחים של המשפחה והתרבות האתיופית לבין אופן ההתנהלות הנדרש כדי להשתלב ולהצליח בחברה הישראלית.

אשר להתנהגות אובדנית, רוב המשיבים ראו בהתנהגות אובדנית מעין בריחה מהתמודדות עם קשיים; רק מיעוטם היחסי ראה בה דרך להענשת המשפחה או ביטוי של אומץ. זאת ועוד, נמצא שילידי ישראל נוטים לייחס את הדינמיקה להתנהגות אובדנית כמעוגנת יותר במצוקות אישיות של הפרט (בהקשר אישי-משפחתי) ופחות במצוקות קבוצתיות הנוגעות לתהליך ההשתלבות בחברה בישראל. כמו כן, גם כשהבדיקה נגעה ישירות למשתתפי המחקר, התברר שתפיסתם את ערך החיים מוסברת בעיקר על ידי מידת הסתגלותם האישית לחיים באופן כללי, בלי קשר לשאלת ההגירה. נתונים אלה מלמדים שבני העדה האתיופית שהם ילידי ישראל מקשרים התנהגות אובדנית למצוקות כלליות של הפרט ולפסיכופתולוגיה (Jacob, Haro, & Koyanagi, 2018; Witte, Gauthier, Huang, Ribeiro, & Franklin, 2018); קרי ברוח ממצאים נוספים המופיעים בספרות (למשל Mayorga et al., 2018), בתודעתם, קושי ההגירה אינו מהווה גורם מהותי בגלישה להתנהגות אובדנית, אלא רק כאשר הוא מופיע על רקע של קשיים רגשיים-אישיים, כגון קושי בוויסות רגשות ודיכאון.

ככלל, ממצאי המחקר לא הצביעו על אפקט עיקרי ושיטתי של ארץ הלידה על התפיסות של נושאים הקשורים להתנהגות אובדנית. אם כן, בהתייחס לשאלת רלוונטיות פרדוקס המהגר להבנת התפיסה של עמדות בני העדה האתיופית כלפי התנהגות אובדנית, מתברר כי אין בממצאי המחקר הנוכחי משום הצבעה על פרדוקס זה כעל משתנה הרלוונטי להבנת ההתייחסות של המשיבים להתנהגות אובדנית. לצד אמירה זו, חשוב לציין כי הממצאים על התרומה של גיל האדם לתפיסת ערכיות החיים אינם חד-משמעיים. מחד גיסא, התקבלו אפקט עיקרי של גיל המשיב (בניתוח השונות) ואינדיקציה ביחס לתרומת הגיל להסברת השונות (ברגרסיה מרובה) בשליליות המיוחסת לחיים. אפקט הגיל בא לידי ביטוי גם במתאם המובהק שהתקבל בין גיל לבין תפיסת החיים. עם זאת, כאמור, מדובר בחפיפה חלקית בין משתנה הגיל למשתנה ארץ הלידה. על כן אין לראות בממצאים שהתקבלו משום עדות ברורה לרלוונטיות של גיל המשיב, ובמיוחד בכל הקשור להבחנה בין צעירים למבוגרים. אולם הממצאים שהתקבלו אינם שוללים את האפשרות שגיל האדם משמעותי להבנת תפיסת ערכיות החיים. על כן נראה כי יש מקום לבצע מחקרים נוספים שישוו בין מתבגרים, צעירים ומבוגרים בני העדה האתיופית, מן הבחינות של תפיסת ערכיות החיים ונטייה להתנהגות אובדנית.

חוסר התמיכה של ממצאי המחקר באפשרות קיומו של פרדוקס המהגר והממצאים האחרים שהתקבלו, מזמינים התבוננות מעמיקה יותר במאפייניהם של בני הדור השני לעולי אתיופיה. מחד גיסא, מדובר בשאלה כללית, שמעניינת ביחס לכל גלי העלייה לישראל וילדי המהגרים בעולם. מאידך גיסא, במקרה של בני העדה האתיופית מדובר בסוגיה ייחודית, הקשורה בין היתר למובחנות החיצונית שלהם עקב צבע העור, כפי שצינו וולש ותובל-משיח (Walsh & Tuval-Mashiach, 2017), ולדימוי הכללי של הקהילה האתיופית בעיני הציבור בישראל, ובמיוחד בעיני בני קבוצות מהגרים אחרות בחברה הישראלית. אפשרות אחת לתיאור מצבם, הזוכה

לתמיכה ממחקרים אחרים שבוצעו בקרב ילדי מהגרים בעולם (Caneva, 2017; Erentaité et al., 2018), נוגעת לשאלת ההבניה המיוחדת של זהותם האישית; ייתכן שבקרב בני הדור השני של בני העדה האתיופית קיימת קבוצה, אולי אף גדולה, של צעירים המתנערים (לא בהכרח במודע) מזהות המהגר, אך עדיין נמצאים בדרכם לגיבוש זהות אישית חלופית אחרת. מבחינת ממצאי המחקר הנוכחי, אפשרות זו גורסת שפרדוקס המהגר לא זכה לתמיכה מכיוון שהמנגנון המניע התעוררות פרדוקס זה – דהיינו התרופפות התמיכה החברתית בקרב קבוצת המהגרים – מהווה תהליך רצוי בעיני צעירים אלה, שכן הוא מאפשר להם להתנתק ביתר קלות ובאופן מוחשי מזהותם האישית ומזהותם הקבוצתית הקודמות. כיוון אחר להסבר נוגע לאפשרות שפרדוקס המהגר מתקיים רק בקרב נשים יוצאות העדה האתיופית, ולא בקרב גברים. כאמור לעיל, ממצאי המחקר העלו כי בלי קשר לארץ הלידה, נשים ביטאו תחושה של הסתגלות אישית פחותה לחיים (כיום) ועמדה מקבלת יותר של התנהגות אובדנית. אפשרות אחת להסבר ממצא זה, הנתמכת במחקרים קודמים, היא שנשים יוצאות העדה חשות עוצמה קיצונית יחסית של קושי עקב המשימות התפקודיות המורכבות שניצבות בפניהן, כמי שצריכות לעמוד בו-זמנית גם בציפיות המשפחה האתיופית וגם בציפיות החברה הישראלית (Levy & Itzhaky, 2016; Yassour-Borochowitz & Wasserman, 2018). אך קיימת גם האפשרות שתחושת הקושי של נשים יוצאות העדה האתיופית נובעת מהיעדר מעגל התמיכה החברתית או התרופפותו, שהם כאמור המזינים את פרדוקס המהגר.

לסיכום, ממצאי המחקר אינם תומכים באפשרות קיומו של פרדוקס המהגר. לחלופין, הם תומכים בטענה שהתאבדות של יוצא העדה האתיופית צריכה להיות מומשגת לא כאירוע תרבותי ייחודי, אלא כאירוע השייך לקטגוריה הכללית של תופעת ההתאבדות. טענה זו חשובה כיוון שנובע ממנה הצורך בחידוד המסר לגורמים בקהילה ולגורמי סיוע שונים הבאים במגע עם בני העדה האתיופית (ותיקים וחדשים), שלפיו אומנם חווית הקושי הייתה משותפת לכל העולים לישראל אך רק מיעוטם פנו להתנהגות אובדנית, ולרוב עקב נסיבות אישיות ומשפחתיות מיוחדות. מטרת מסר זה תהיה לעודד את הגורמים השונים (כגון מורים בבתי הספר) להיזהר מגלישה מיידית ולא מבוססת דייה להסברים פשטניים מסוג "קשיי הסתגלות בישראל" או "נורמות תרבותיות אחרות", לנוכח ביטויים של מצוקה אישית בקרב בני העדה האתיופית. עם זאת, התייחסות לתופעה נתונה במונחים אוניברסליים אינה צריכה להקהות את הערנות לצורך ביישום לקחים המתאימים לנסיבות ולתרבות של הקבוצה שבקרבה רוצים לבצע התערבות (Romano & Israelashili, 2019); למשל כל התערבות מעצימה שתכליתה מניעת גלישה לפתרון אובדני, צריכה להתבסס על עקרונות אוניברסליים של טיפוח תחושת מסוגלות; אך בעת יישומם של עקרונות אלו יש לקחת בחשבון את המציאות המורכבת שבה נמצאים צעירי העדה האתיופית, הנדרשים לעיסוק אינטנסיבי בגיבוש זהות ובניסוח פתרונות יצירתיים וקשים בדרך להקמת "משפחה ישראלית של בני העדה האתיופית".

מקורות

- אדלשטיין, א' (2006). אובדנות בקרב בני נוער יוצאי אתיופיה – חקר מקרה. **מניתוק לשילוב, 13**, 79–105.
- אורי, א', בורשטיין, ס' ואפטר, א' (2010). **האפידמיולוגיה של אובדנות בישראל**. זמין באתר <http://www.themedical.co.il/Article.aspx?itemID=2782>
- בן עזר, ג' (1992) **כמו אור בכד: עלייתם וקליטתם של יהודי אתיופיה**. ירושלים: ראובן מס.
- בן עזר, ג' (2007). **המסע: סיפורי המסע של יהודי אתיופיה לישראל, 1977–1985**. בן שמן: מודן.
- בנדרלי, מ' וקלטר ליבוביץ, ע' (2017). **בריאות מבוגרים יוצאי אתיופיה בישראל: סקירת מידע**. ירושלים: מכון גרטנר.
- דיין, נ' (2014). **השתלבות יוצאי אתיופיה בישראל: תמונת מצב**. מכללת רופין: המכון להגירה ולשילוב חברתי.
- הלל, נ' והיימן, א' (1999). **לדבר על הטראומות**. ירושלים: ג'וינט ישראל.
- וייסבלאי, א' (2011). **אובדנות בקרב ילדים ובני נוער**. ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת. זמין באתר <http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02779.pdf>
- זכי, מ' ודרוז'נין, ל' (2010). **עולים בסיכון לנוכח סטרוסור ההגירה: תופעת ההתאבדות בקרב עולים מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה**. זמין באתר <http://www.psychology.org.il/article/146>
- חקלאי, צ' (2016). **אובדנות בישראל: התאבדויות 1981–2013, ניסיונות התאבדות 2004–2014**. ירושלים: משרד הבריאות. זמין באתר https://www.health.gov.il/PublicationsFiles/loss_2016.pdf
- חקלאי, צ', גולדברג, נ' ואבורבה, מ' (2019). **אובדנות בישראל, עידכון יוני 2019**. ירושלים: משרד הבריאות. זמין באתר https://www.health.gov.il/PublicationsFiles/loss_2019.pdf
- יונגמן, ר', מינוצ'י-איציקסון, ש', זרה, מ' וזילבר, נ' (2008). **ביטויים של מצוקות נפשיות בקרב יהודי אתיופיה בישראל. חברה ורווחה, יח, 75–95**.
- יונגמן, ר' ושוקד, מ' (2009). **אובדנות בקרב עולי אתיופיה בישראל**. ירושלים: המשרד לקליטת העלייה, משרד הבריאות, ג'וינט ישראל והמרכז האקדמי רופין.
- יונגמן ר' ושוקד מ' (2012). **עיון בתופעת האובדנות בקרב עולי אתיופיה. עיונים בתקומת ישראל, 22, 179–203**.
- כורם, ע' והורנצ'יק, ג' (2013). **תפיסות של צעירים יוצאי אתיופיה את הסתגלותם הסוציו-תרבותית בישראל. הגירה, 2, 55–73**.
- משרד הבריאות (2011). **אובדנות בישראל: התאבדויות 1981–2009, ניסיונות התאבדות 2004–2010**. זמין באתר http://www.health.gov.il/PublicationsFiles/loss_2011.pdf
- קאקונדה-מועלם, ה' וישראלשיל, מ' (2012). **דת, דתיות ומאפיינים אישיים כגורמי סיכון לעמדות שליליות כלפי החיים. היעוץ החינוכי, יז, 120–146**.
- רואר-סטריאר, ד' וסטריאר, ר' (2006). **אבות מהגרים בישראל: מתיאוריית הגירעון לתיאוריית האבהות המכוננת. חברה ורווחה, כו, 405–431**.
- שבתאי, מ' (2001). **לחיות עם זהות מאוימת: חוויות החיים עם שוני בצבע עור בקרב צעירים ומתבגרים יוצאי אתיופיה בישראל. מגמות, מא, 97–112**.
- Alamilla, S. G., Barney, B. J., Small, R., Wang, S. C., Schwartz, S. J., Donovan, R. A., & Lewis, C. (2019). Explaining the immigrant paradox: The influence of acculturation, enculturation, and acculturative stress on problematic alcohol consumption. *Behavioral Medicine*. Available at <https://doi.org/10.1080/08964289.2018.1539945>

- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469–480. Available at <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>
- Arshanapally, S., Werner, K. B., Sartor, C. E., & Bucholz, K. K. (2018). The association between racial discrimination and suicidality among AfricanAmerican adolescents and young adults. *Archives of Suicide Research*, 22, 584–595. Available at <https://doi.org/10.1080/13811118.2017.1387207>
- Bacio, G. A., Mays, V. M., & Lau, A. S. (2013). Drinking initiation and problematic drinking among Latino adolescents: Explanations of the immigrant paradox. *Psychology of Addictive Behaviors*, 27, 14–22. Available at <http://dx.doi.org/10.1037/a0029996>
- Ben-David, A., & Ben-Ari, A. (1997). The experience of being different: Black Jewish in Israel. *Journal of Black Studies*, 27, 510–27. Available at www.jstor.org/stable/2784728
- Ben-Eliezer, U. (2008). Multicultural society and everyday cultural racism: Second generation of Ethiopian Jews in Israel's "crisis of modernization". *Ethnic and Racial Studies*, 31, 935–961. DOI: 10.1080/01419870701568866
- Ben Ezer, G., & Zetter, R. (2015). Searching for directions: Conceptual and methodological challenges in researching refugee journeys. *Journal of Refugee Studies*, 283, 297–318. Available at <https://doi.org/10.1093/jrs/feu022>
- Caneva, E. (2017). Identity processes in the global era: The case of young immigrants living in Italy. *Journal of Youth Studies*, 20, 79–93. Available at <http://dx.doi.org/10.1080/13676261.2016.1184240>
- Caplan, S. (2007). Latinos, acculturation, and acculturative stress: A dimensional concept analysis. *Policy, Politics, & Nursing Practice*, 8, 93–106. Available at <http://dx.doi.org/10.1177/1527154407301751>
- Chesin, M. S., & Cascardi, M. (2018). Cognitive-affective correlates of suicide ideation and attempt: Mindfulness is negatively associated with suicide attempt history but not state suicidality. *Archives of Suicide Research*, 23, 428–439. Available at <http://dx.doi.org/10.1080/13811118.2018.1480984>
- Cote, L. R., & Yuen, C. X. (2013). Children abroad: Immigrant children's development in worldwide perspective. *Human Development*, 56, 76–81. Available at <http://dx.doi.org/10.1159/000342934>
- Crosnoe, R., & Fuligni, A. J. (2012). Children from immigrant families: Introduction to the special section. *Child Development*, 83, 1471–1476. Available at <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8624.2012.01785.x>
- Duprey, E. B., Osri, A., & Liu, S. (2019). Childhood maltreatment, self-esteem, and suicidal ideation in a low-ses emerging adult sample: The moderating role of heart rate variability. *Archives of Suicide Research*, 23, 333–352. Available at <http://dx.doi.org/10.1080/13811118.2018.1430640>
- Efron, B., & Tibshirani, R. J. (1994). *An introduction to the bootstrap*. Boca Raton, FL: CRC press.

- Emanuele, E. (2009). Of love and death: The emerging role of romantic disruption in suicidal behavior. *Suicide & Life-Threatening Behavior*, 39, 240. Available at <https://search.proquest.com/docview/224867035?accountid=14765>
- Erentaitė, R., Lannegrand-Willems, L., Negru-Subtirica, O., Vossylis, R., Sondaitė, J., & Raizienė, S. (2018). Identity development among ethnic minority youth: Integrating findings from studies in Europe. *European Psychologist*, 23, 324–335. Available at <http://dx.doi.org/10.1027/1016-9040/a000338>
- Freedman, S., & Israelashvili, M. (July 16, 2009). *Stress, adjustment, and post traumatic growth in immigration*. Paper presented at the Stress and Anxiety Research Society (STAR) Conference, Budapest, Hungary. Available at <http://dx.doi.org/10.1037/e538952013-110>
- Gandhi, A., Luyckx, K., Baetens, I., Kiekens, G., Sleuwaegen, E., Berens, A., et al. (2018). Age of onset of non-suicidal self-injury in Dutch-speaking adolescents and emerging adults: An event history analysis of pooled data. *Comprehensive Psychiatry*, 80, 170–178. Available at <http://dx.doi.org/10.1016/j.comppsy.2017.10.007>
- Gauvin, G., Labelle, R., Daigle, M., Breton, J.-J., & Houle, J. (2019). Coping, social support, and suicide attempts among homeless adolescents. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention*, 40, 390–399. Available at <https://doi-org.rproxy.tau.ac.il/10.1027/0227-5910/a000579>
- Goldberg, S., & Israelashvili, M. (2017). The distinction between exclusivity and comorbidity within NSSI. *School Psychology Quarterly*, 32, 156–172. Available at <http://dx.doi.org/10.1037/spq0000188>
- Gonzalez, V., & Neander, L. L. (2018). Impulsivity as a mediator in the relationship between problem solving and suicidal ideation. *Journal of Clinical Psychology*, 74, 1626–1640. Available at <http://dx.doi.org/10.1002/jclp.22618>
- Greene, K. M., & Maggs, J. L. (2018). Immigrant paradox? Generational status, alcohol use, and negative consequences across college. *Addictive Behaviors*, 87, 138–143. Available at <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2018.06.030>
- Guarini, T., Marks, A., Patton, F., & Coll, C. (2011). The immigrant paradox in sexual risk behavior among Latino adolescents: Impact of immigrant generation and gender. *Applied Developmental Science*, 15, 201–209. Available at <http://dx.doi.org/10.1080/10888691.2011.618100>
- Gysin-Maillart, A., Soravia, L., & Schwab, S. (2019). Attempted suicide short intervention program influences coping among patients with a history of attempted suicide. *Journal of Affective Disorders*. Available at <https://doi-org.rproxy.tau.ac.il/10.1016/j.jad.2019.11.059>
- Han, B., Compton, W. M., Blanco, C., Colpe, L., Huang, L., & McKeon, R. (2018). National trends in the prevalence of suicidal ideation and behavior among young adults and receipt of mental health care among suicidal young adults. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 57, 20–27. Available at <http://dx.doi.org/10.1016/j.jaac.2017.10.013>

- Horwitz, A. G., Czyz, E. K., & King, C. A. (2015). Predicting future suicide attempts among adolescent and emerging adult psychiatric emergency patients. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 44, 751–761. Available at <http://dx.doi.org/10.1080/15374416.2014.910789>
- Israelashvili, M., & Ishiyama, I. F. (2008). Positive and negative emotions related to seeking help from a school counselor. *Advances in School Mental Health Promotion*, 1, 5–13. Available at <https://doi.org/10.1080/1754730X.2008.9715735>
- Jacob, L., Haro, J. M., & Koyanagi, A. (2018). The association between pain and suicidal behavior in an English national sample: The role of psychopathology. *Journal of Psychiatric Research*, 98, 39–46. DOI: 10.1016/j.jpsychires.2017.12.007
- Katsiaficas, D., Suárez-Orozco, C., Sirin, S. R., & Gupta, T. (2013). Mediators of the relationship between acculturative stress and internalization symptoms for immigrant origin youth. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 19, 27–37. Available at <http://dx.doi.org/10.1037/a0031094>
- Kene, P., Brabeck, K. M., Kelly, C., & DiCicco, B. (2017). Suicidality among immigrants: Application of the interpersonal-psychological theory. *Death Studies*, 40, 373–382. Available at <https://doi-org.rproxy.tau.ac.il/10.1080/07481187.2016.1155675>
- Kiekens, G., Hasking, P., Bruffaerts, R., Claes, L., Baetens, I., Boyes, M., et al. (2017). What predicts ongoing nonsuicidal self-injury? A comparison between persistent and ceased self-injury in emerging adults. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 205, 762–770. Available at <http://dx.doi.org/10.1097/NMD.0000000000000726>
- Kim, Y. J., & Burlaka, V. (2018). Gender differences in suicidal behaviors: Mediation role of psychological distress between alcohol abuse/dependence and suicidal behaviors. *Archives of Suicide Research*, 22, 405–419. Available at <http://dx.doi.org/10.1080/13811118.2017.1355284>
- Kulik, L. (2017). Volunteering during an emergency: A life stage perspective. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 46, 419–441. Available at <https://doi.org/10.1177/0899764016655621>
- Levy, D., & Itzhaky, H. (2016). Adjustment of women immigrants from Ethiopia: The contributing factors. *Social Development Issues*, 38, 1–16.
- Lewinsohn, P. M., Langhinrichsen-Rohling, J., Langford, R. A., Rohde, P., Seeley, J. R., & Chapman, J. (1996). The Life Attitudes Schedule: A scale to assess adolescent life-enhancing and life-threatening behaviors. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 25, 458–488. Available at <https://doi.org/10.1111/j.1943-278X.1995.tb00239.x>
- May, E. M., & Witherspoon, D. P. (2019). Maintaining and attaining educational expectations: A two-cohort longitudinal study of Hispanic youth. *Developmental Psychology*, 55, 2649–2664. Available at <https://doi.org/10.1037/dev0000820>
- Mayorga, N. A., Jardin, C., Bakhshaie, J., Garey, L., Viana, A. G., Cardoso, J. B., & Zvolensky, M. (2018). Acculturative stress, emotion regulation, and affective

- symptomology among Latino/a college students. *Journal of Counseling Psychology*, 65, 247–258. Available at <https://doi-org.rproxy.tau.ac.il/10.1037/cou0000263>
- Miranda, R., Tsypes, A., Gallagher, M., & Rajappa, K. (2013). Rumination and hopelessness as mediators of the relation between perceived emotion dysregulation and suicidal ideation. *Cognitive Therapy and Research*, 37, 786–795. Available at <http://dx.doi.org/10.1007/s10608-013-9524-5>
- Moradi, T., Sidorchuk, A., & Hallqvist, J. (2010). Translation of questionnaire increases the response rate in immigrants: Filling the language gap or feeling of inclusion? *Scandinavian Journal of Public Health*, 38, 889–892. Available at <https://doi-org.rproxy.tau.ac.il/10.1177/1403494810374220>
- Orbach, I. (1997). A taxonomy of factors related to suicidal behavior. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 4, 208–224. Available at <https://doi.org/10.1111/j.1468-2850.1997.tb00110.x>
- Polanco-Roman, L., Moore, A., Tsypes, A., Jacobson, C., & Miranda, R. (2018). Emotion reactivity, comfort expressing emotions, and future suicidal ideation in emerging adults. *Journal of Clinical Psychology*, 74, 123–135. Available at <http://dx.doi.org/10.1002/jclp.22486>
- Reynaga-Abiko, G. (2012). Review of the book, The immigrant paradox in children and adolescents: Is becoming american a developmental risk? by C. G. Coll & A. K. Marks (Eds.). *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 18, 429–430. Available at <https://doi.org/10.1037/a0028424>
- Ringel, R., Ronell, N., & Getahun, S. (2005). Factors in the integration process of adolescent immigrants: The case of Ethiopian Jews in Israel. *International Social Work*, 48, 63–76. Available at <https://doi.org/10.1177/0020872805048709>
- Rohde P., Seeley J. R., Langhinrichsen-Rohling J., & Rohling M. L. (2003). The Life Attitudes Schedule-Short Form: Psychometric properties and correlates of adolescent suicide proneness. *Suicide & Life-Threatening Behavior*, 33, 249–260. Available at <http://dx.doi.org/10.1521/suli.33.3.249.23216>
- Rolland, B., Geoffroy, P.-A., Pignon, B., Benradia, I., Font, H., Roelandt, J.-L., & Amad, A. (2017). Alcohol use disorders and immigration up to the third generation in France: Findings from a 39,617-subject survey in the general population. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 41, 1137–1143. Available at <https://doi.org/10.1111/acer.13387>
- Romano, J. L., & Israelashvili, M. (2019). Introduction to the special section on “Prevention science: From generic rules to differential adaptations”. *International Journal of Psychology*, 55, 1–3. Available at https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/ijop.12634?casa_token=DLuNs1jeBKwAAAAA:924ddVh68GYdvyOCNwehZePg3cntEmV8xmtRenF3Yia8S-5mam9moGMqc0YzSjc5Sm3PKw-log_S1c0
- Schwartz, S. J., Weisskirch, R. S., Zamboanga, B. L., Castillo, L. G., Ham, L. S., Huynh, Q.-L., et al. (2011). Dimensions of acculturation: Associations with health risk behaviors among college students from immigrant families.

- Journal of Counseling Psychology*, 58, 27–41. Available at <http://dx.doi.org/10.1037/a0021356>
- Shtarkshall, R. A., Baynesan, F., & Feldman, B. S. (2009). A socio-ecological analysis of Ethiopian immigrants' interactions with the Israeli healthcare system and its policy and service implications. *Ethnicity & Health*, 14, 459–478. Available at <https://doi.org/10.1080/13557850902890522>
- Shuval, J. T., & Leshem, E. L. (1998). The sociology of migration in Israel: A critical view. In E. L. Leshem and J. T. Shuval (Eds.), *Immigration to Israel: Sociological perspectives* (pp.3–50). New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Speciale, A. M., & Regidor, E. (2011). Understanding the universality of the immigrant health paradox: The Spanish perspective. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 13, 518–525. Available at <https://doi-org.rproxy.tau.ac.il/10.1007/s10903-010-9365-1>
- Suárez-Orozco, C., Rhodes, J., & Milburn, M. (2009). Unraveling the immigrant paradox: Academic engagement and disengagement among recently arrived immigrant youth. *Youth & Society*, 41, 151–185. Available at <http://dx.doi.org/10.1177/0044118X09333647>
- Tang, Y. (2019). Immigration status and adolescent life satisfaction: An international comparative analysis based on PISA 2015. *Journal of Happiness Studies: An Interdisciplinary Forum on Subjective Well-Being*, 205, 1499–1518. Available at <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0010-3>
- Thompson, M. P., & Swartout, K. (2018). Epidemiology of suicide attempts among youth transitioning to adulthood. *Journal of Youth and Adolescence*, 47, 807–817. Available at <http://dx.doi.org/10.1007/s10964-017-0674-8>
- Urquia, M. L., O'Campo, P. J., & Heaman, M. I. (2012). Revisiting the immigrant paradox in reproductive health: The roles of duration of residence and ethnicity. *Social Science & Medicine*, 74, 1610–1621. Available at <http://dx.doi.org/10.1016/j.socscimed.2012.02.013>
- van Geel, M., & Vedder, P. (2010). The adaptation of non-western and Muslim immigrant adolescents in the Netherlands: An immigrant paradox? *Scandinavian Journal of Psychology*, 51, 398–402. Available at <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2010.00831.x>
- van Geel, M., & Vedder, P. (2011). The role of family obligations and school adjustment in explaining the immigrant paradox. *Journal of Youth and Adolescence*, 40, 187–196. Available at <http://dx.doi.org/10.1007/s10964-009-9468-y>
- Vazsonyi, A. T., Mikuška, J., & Gaššová, Z. (2017). Revisiting the immigrant paradox: Suicidal ideations and suicide attempts among immigrant and non-immigrant adolescents. *Journal of Adolescence*, 59, 67–78. Available at <http://dx.doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.05.008>
- Walsh, S. D., & Tuval-Mashiach, R. (2017). Ethiopian emerging adult immigrants in Israel: Coping with discrimination and racism. *Youth & Society*, 44, 49–75. DOI: 10.1177/0044118X10393484

- Witte, T. K., Gauthier, J. M., Huang, X., Ribeiro, J. D., & Franklin, J. C. (2018). Is externalizing psychopathology a robust risk factor for suicidal thoughts and behaviors? A meta-analysis of longitudinal studies. *Journal of Clinical Psychology*, 74, 1607-1625. Available at <https://doi.org/10.1002/jclp.22625>
- World Health Organization (WHO) (2019). *Suicide in the world: Global health estimates*. Available at <https://www.who.int/publications-detail/suicide-in-the-world>
- Wright, E. M., & Benson, M. L. (2010). Immigration and intimate partner violence: Exploring the immigrant paradox. *Social Problems*, 57, 480-503. Available at <http://dx.doi.org/10.1525/sp.2010.57.3.480>
- Yassour-Borochowitz, D., & Wasserman, V. (2018). Between a western career and traditional community: Narratives of successful Ethiopian immigrant women. *Journal of Career Development*, 45, 1-15. Available at <https://doi.org/10.1177/0894845318802098>